

קבלת מצוות בגיור

קבלת מצוות חלקית

הרב אפרים ולץ

בפרקים הקודמים הסקנו כי לדעת רוב הפוסקים קבלת מצוות נכללת בהליך הגיור. אולם, המינוח 'קבלת מצוות' הוא כולל ורחב, והפוסקים נחלקו ביניהם במקרי ביניים שונים, כגון קבלה כללית ולא מפורטת, או קבלה חלקית, האם היא מספיקה להכשיר את הגיור.

קבלת עול מצוות או פרטי המצוות?

כאמור, כאשר אנו מדברים על 'קבלת המצוות' כחלק מתהליך הגירות, שומה עלינו לברר למה בדיוק מכוון ביטוי זה – האם הכוונה היא למצוות לפרטיהן או לקבלה במובן כללי יותר.

אכן, בתהליך הגיור עצמו כפי שהוא מתואר בחז"ל, בית הדין מודיעים לגר מספר מצומצם מאד של מצוות, וניתן להסיק מכך שעל הגר לקבל את המצוות באופן כללי בלבד, גם בלא שידע את כל פרטיהן:

ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות... ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו קיבל **מלין אותו מיד** נשתיירו בו ציצין המעכבין את המילה חוזרים ומלין אותו שניה נתרפא **מטבילין אותו מיד** [...] טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבריו.

(יבמות מז, א)

עמדה זו ביטא הרב משה פיינשטיין בחידושו:

דכל עניין קבלת מצוות דגרות הוא **לעשות כל מה שציווה השי"ת** לעשות בין חיובין ובין איסורין, שלכן הוא קבלת מצוות מועילה אף לגר שנתגייר שלא ידע כלום [...] והוא משום דעכ"פ הא קיבל לקיים כל מה שציווה השי"ת אם אך ידע מה ציווה, וזהו הקבלה שצריך, לא קבלה על פרטי המצוות אלא קבלה כללית שמקבל לעשות כל מה שציווה השי"ת.

(דברות משה יבמות לז, ד)

הרב פיינשטיין סבור שקבלת מצוות היא **קבלת עול המצוות**, ולא קבלת המצוות לפרטיהן. מחד, זה מקל על הגר, שאין הוא צריך 'לדעת' את הכל התורה, ומאידך ברור כי הקבלה העקרונית שלו אמורה להתייחס לכל המצוות כולן¹.

חילוק זה מאפשר לבית הדין מרחב פעולה מסוים להחמיר או להקל, שכן כל קבלה עקרונית של המצוות אמורה להספיק באופן פורמלי. ברור שללא קבלת מצוות כלל קשה לקבל את הגר, כפי שראינו שסברו רוב הפוסקים, מאידך פסילת גיור בעילה שהגר לא מכיר את כל המצוות לפרטיהן גם היא בעייתית. לעמדה זו של הרב פיינשטיין יש תמיכה מובהקת בסוגיית 'נתגייר בין הגויים'.

נתגייר בין הגויים

סוגיה שנראית כמכריעה בשאלתנו היא סוגיית גר שנתגייר בין הגויים. המשנה בשבת קובעת כך:

כלל גדול אמרו בשבת: כל השוכח עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה - אינו חייב אלא חטאת אחת.

(משנה שבת ז, א)

העמדת הגמרא למקרה של אדם שלא מודע ל-"עיקר שבת" היא כזו:

רב ושמואל דאמרי תרוייהו: מתניתין בתינוק שנשבה לבין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים. אבל הכיר ולבסוף שכח - חייב על כל שבת ושבת.

(שבת סח, א)

בפשטות עולה מן הגמרא שישנה מציאות של גר המתגייר בין הגויים בלא לקבל או אפילו להכיר את המצוות, ובכל זאת ההתייחסות אליו היא כאל יהודי שחטא בשוגג וצריך קורבן!

הראשונים העלו מספר הסברים להלכה זו. המאירי העלה שתי אפשרויות לביאור הדין:

ושמא תאמר גר שנתגייר בין הגויים מיהא היאך אפשר שלא ידע ענין שבת מעולם והרי הוא צריך שלשה ומודיעים אותו מצות קלות וחמורות כמו שהתבאר ביבמות?
אפשר בגר קטן שמטבילין אותו על דעת ב"ד ולא הכיר מעולם, או שמא נתגייר בלא שלשה וכמו שאמר שנתגייר בין הגויים ולכתחילה הוא שצריך שלשה אבל בדיעבד אפי' בינו לבין עצמו על הדרך שפסקו שם גדולי הפוסקים.

¹ בעזרת חילוק זה, מתמודד הרב יעקב אריאל ('תוקפו של "גיור" רפורמי', תחומין יז (תשנ"ז), עמ' 177) עם מספר מקורות שמורים לכאורה שאין צורך בקבלת מצוות: 1. את ראיית הריטב"א מגר קטן שלכאורה אין בו קבלת מצוות - מסביר שמספיק קבלת מצוות מכללל - וזה יש גם בקטן ש'זכות היא לו'. 2. כך גם הגר שנתגייר בין הגויים, שקיבל מכללל ואח"כ למד את הפרטים - ראו בזה להלן. 3. כך גם הלל שבמעשי הגיור השונים שלו (שבת לא, א) היה מובטח שילמד את הגר, על אף שבשלב הגיור לא ידע הגר את מצוות התורה (למרות שעדיין יש להתמודד שם עם מה שלא קיבל בפירוש כאשר רצה להיות כה"ג).

(מאירי שם)

האפשרות הראשונה שמעלה המאירי היא שמדובר בגר שגוייר כקטן (סוגיה בה נעסוק בהמשך), והאפשרות השנייה היא שאכן מדובר בגר בוגר, ומכאן תמיכה לשיטת הרמב"ם שנוכחות ב"ד אינה מחויבת בהודעת מצוות אלא רק לכתחילה.

התוספות, שכפי שראינו סוברים שקבלת מצוות היא מרכיב מחייב בהליך הגיור ונוכחות בית הדין בו מחויבת, פירשו שהמקרה המדובר הוא בגר שהתגייר בפני שלושה והם הודיעו לו את המצוות באופן חלקי:

גר שנתגייר בין הנכרים - בפני ג', **ולא הודיעוהו מצות שבת** דאי נתגייר בינו לבין עצמו לא הוי גר.

(תוספות שם)

העולה לנו מכאן הוא שקבלת המצוות, גם לדעת הסוברים שהיא מעכבת, אין משמעותה קבלה פרטנית של כל המצוות, אלא קבלה כללית כלשהי.

חוץ מדבר אחד

מקור שלכאורה דן ישירות בשאלת היקף קבלת המצוות בגיור הוא הסוגיה בבכורות (ע"פ תוספתא דמאי ב, ד - ה) הדנה במקבל על עצמו כל המצוות חוץ מדבר אחד:

דתניא: עם הארץ שקיבל עליו דברי חברות, ונחשד לדבר אחד - נחשד לכל התורה כולה דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: אינו נחשד אלא לאותו דבר בלבד.
הגר שקיבל עליו דברי תורה, אפי' נחשד לדבר אחד - הוי חשוד לכל התורה כולה והרי הוא כישראל מומר, נפקא מינה, דאי קדיש - קידושיו קידושין.
ת"ר: הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו, עכו"ם שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו, ר' יוסי בר' יהודה אומר: אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים;

(בכורות ל, ב)

הסוגיה עוסקת בהצטרפות לקהילות שונות - עם הארץ להיות חבר, גוי להצטרף לישראל וכו'. לענייננו, התוספתא קובעת כי אין מקבלים גר שלא קיבל אפילו דקדוק אחד מדברי סופרים.

הפוסקים דנו במקור זה בכמה משורים - האם הפסול הוא לכתחילה או אף בדיעבד; האם ניתן לסמוך על כך שיקבל בהמשך; האם הסירוב לקבל צריך להיות מפורש; ומה הדין אם רצה לקבל את כל המצוות ומסיבות חיצוניות לא קיבל מצווה מסוימת.

² בתוספתא שם 'גר'.

כל הזכויות שמורות ©

לכתחילה או דיעבד

פשט דברי התוספתא הוא שהדיון כאן הוא רק לגבי שאלת קבלתו של הגר לכתחילה. כך עולה מן הרישא לפיה אם יתברר שהגר ממשיך לעבור על מצווה מן המצוות, הרי הוא כישראל מומר, ואין מבטלים קידושיו. זאת גם ההבנה הפשוטה שעולה מן ההשוואה לדיני חברות, כהונה ולוויה בהמשך התוספתא, שבהם כלל אין דיון בגדרי דיעבד, אלא רק את מי מקבלים לכתחילה. כך הבין רבנו גרשום שביאר את טעם הדין כחשש התנהגותי ולא כפסול עקרונותי: "דאמרין, הואיל ואינו יכול לעמוד בדבר אחד, ודאי לא יעמוד באחרים".

מאידך מצאנו בספרא מדרש שדן באיסור הונאת הגר, ולשונו מורה שקבלת המצוות כולן מעכבת אף בדיעבד:

כאזרח מה אזרח שקיבל עליו את כל דברי התורה, אף גר שקיבל עליו כל דברי התורה,
מיכן אמרו גר שקיבל עליו את כל דברי התורה חוץ מדבר אחד אין מקבלים אותו, רבי יוסי
ברבי יהודה אומר אפילו דבר קטן מדקדוקי סופרים.

(ספרא קדושים ג)

המדרש מתנה את איסור הונאת הגר בכך שקיבל את כל המצוות - משמע שזהו דין תורה המגדיר מיהו גר ומי לא.

בדרך זו נקט הנצי"ב³:

זוה פשיטא דלשון אין מקבלין וכו' אינו אלא שאסור לקבלו, אבל מ"מ אם עברו וקיבלו, הוי
גר, ומכריחין אותה לשמור דת ישראל. ולשיטה זו אם קיבלו איזה אנשים זה הבא להתגיר
על פי זה האופן שלא לשמור דת יהדות, אע"ג שעשו שלא כדין וגרמו לאותו איש רעה
רבה, שמחוייב ונענש על כל פרט כמו ישראל גמור, מכל מקום הוי גר על פי דין תורה.

(שו"ת משיב-דבר ח"ה מו)

מדברי הרד"צ הופמן עולה שזהו דין שאיננו מתייחס לגר, אלא לבית הדין בלבד⁴. הרב הופמן דן שם בנוכרייה שחיה עם כהן, והוא סבר שחמור איסור נוכרייה לכהן מאיסור גיורת, אלא שאין אומרים לב"ד לחטוא ולגיירה כדי שיזכה הכהן⁵. מכאן נזקק הוא לומר שאם לא אמרה בפירוש שאינה מקבלת, אלא זוהי אומדנא בלבד, אין על בית הדין איסור לקבלה:

³ הנצי"ב צירף לפסיקה זו את הסברה שאם בית הדין קיבל את הגר למרות שלא קיבל את כל המצוות, הרי זה מפני שסבר שסופו לקיים את כל המצוות כולן, וכפי שנבאר להלן.

⁴ ניתן לתלות את המחלוקת בשאלה אם דין זה מופנה לגר או לבית דין בהבנות השונות שהוצעו לו. בספר חסידים (סי' תתקצה) כתב: 'תורת ה' תמימה (תהלים י"ט ח') ואיזו תורה בעלת מום אלא מי שקיבל עליו דברי חברות חוץ מדבר אחד'. לדעתו הבעיה היא 'בחפצא' של הגיור שאיננו שלם; ולעומתו רבינו גרשום (בכורות ל, א) כתב: "חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, דאמרין הואיל ואין יכול לעמוד באותו דבר ודאי לא יעמוד נמי באחרים", והפגם הוא בעקבות ההסתברות שהגר לא כן או לא יעמוד בעול המצוות, וזהו דבר המסור להערכת בית הדין.

⁵ יש לציין, שהמדובר שם הוא במקרה שיש חשש שאותה אישה תשתגע ויצא חילול השם גדול, ויתכן שלא היה מנהיג כך לכתחילה.

דבאמת אם אומרת בפירוש שאינה רוצה לקבל מצוה זו - אסור לקבלה; אבל בנידון דידן הרי אינה אומרת כן בפירוש. ואם כן, אף שאנו יודעין שתעבור על איסור זה [...] ניתן לקבלה. (שו"ת מלמד להועיל ג, ח)

כאמור, נימוקו של הרב הופמן איננו פורמלי בלבד, שכן ניתן לחלק באופן פשוט בין קבלת מצוות כללית, אשר למרות חוסר המודעות שלה ביחס לפרטים היא מועילה לגירות⁶, ובין אי-קבלה מפורשת של אחת מן המצוות שהופכת את כל הקבלה ליחסית בלבד ואין כאן קבלת מרות כלל⁷.

אכן, פוסקים אחרים קישרו את דין "חוץ מדבר אחד" עם אי-קיום התנאי של קבלת המצוות בגיור ונקטו כי תנאי התוספתא מעכב את הגירות אף בדיעבד. הבית יצחק (יורה דעה קו) הסתפק בזה והכריע לחומרא. כך סבר גם האחיעזר (ח"ג כו) בפשטות (אמנם סיים שם בצ"ע): "מסברא נראה דכיון דקבלת מצות מעכב בודאי בעינן שיקבל עליו כל המצות".

גם האג"מ נקט כעמדה זו לחומרה (למשל יורה דעה ג, קח). אמנם בתשובה אחרת (שם קו) הוא חלק על האחיעזר וטען כפשט דברי הסוגיה, שהתנאי לקבלת כל המצוות הוא רק לכתחילה. הוא מבאר שם כי גר שאינו מקבל דבר אחד בדיעבד הוא גר, והוא נחשב כמי שמתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל. הרב פיינשטיין ראה בגר המקבל את כל המצוות חוץ מדבר אחד כמי שמתנה תנאי חיצוני, ולא כמי שמעשה הגירות שלו היה חסר.

'סופו שירגילנו לקבל עליו'

כאמור, הפרשנות המקילה של התוספתא היא שלכתחילה אין לקבל גר שלא מקבל עליו את כל התורה כולה. לפחות במישור של קביעת המדיניות אנו רואים שהגר נדרש לקבל על עצמו את כל המצוות כולן. הראשונים הקשו על סוגיה זו מהמעשה של הלל הזקן שגייר גוי ע"מ שיהיה כהן גדול (שבת לא, א), ובכך בהכרח דחה את אחת מן המצוות. המהרש"א שם תירץ שאין הכוונה שגיירו אלא קיבלו לגיור:

**לאו דוקא אלא דלא גייריה עד לבתר הכי שידע דגר אסור בכהונה ולא קאמר לעיל דגייריה
אלא שקבל עליו לגייר ומתוך שלא לשמה בא לשמה.**

(מהרש"א שבת לא)

ברור מדברי המהרש"א שלדעתו ישנה חובה לקבל את כל המצוות בגירות. רש"י לעומתו (וכ"כ תוס' יבמות כד, ב) סבר שהתוספתא בבכורות היתה הסיבה לכך ששמאי סירב לקבל את הגר הזה, ולעומתו הלל גיירו כי חשב שיוכל ללמדו:

סמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו, דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד - שלא היה

⁶ קשה לחלוק על טענה זו בסברה, שכן לא יתכן שהגר אכן יכיר לעומק את כל המצוות (ועיקרי הדת לרמב"ם ולחזו"א) לפני שהוא מתגייר. השאלה כמה הוא כן צריך לדעת בפועל היא שאלה של מדיניות משתנה של ב"ד לפי ההקשר.

⁷ ראו להלן דברי האחיעזר שנקט גם הוא בסברה זו.

כופר בתורה שבעל פה, אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה, **והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו.**

(רש"י שם)

לדעת רש"י גרו של הלל אכן קיבל עליו את כל המצוות, אך הסתפק במקור סמכותה של תורה שבע"פ. בכל אופן לגבי מצווה אותה וודאי לא קיבל (להיות כה"ג), סמך הלל על חכמתו שילמדנו. מרש"י אנו למדים שני דברים. ראשית, שהגר נדרש לקבל את המצוות בפועל, וספקות שייכים לתחום האמונה לא פוסלים את הגיור (זאת בניגוד לדברי הרב עוזיאל והחזו"א שראינו לעיל). עוד אנו למדים מרש"י, שהגיור הוא **תהליך מתמשך**, ואנו מקבלים את המציאות שהוא איננו שלם מתחילתו. כך כתב הרב עוזיאל בשיטת התוס' שם:

ואל תשיבני ממ"ש שבימי שלמה לא קבלו גרים, שהרי כתבו התוס' יבמות כד, ב ד"ה לא וכו' וההיא דפ"ב דשבת וכו' בטוח היה הלל דסופו לשם שמים. מדבריהם מוכח דסופו לשם שמים סגי, אעפ"י שאין סופו לקיים מצות התורה, ועכ"פ בסופו לקיים סגי אעפ"י שלא יקיים סמוך לגרותו.

(משפטי עוזיאל ז, כ)

דברים אלו מתאימים לאופן שבו ביארנו את דברי הרמב"ם בפרקים הקודמים, שאין חובה שהגיור יהיה שלם בשעת הטבילה, אלא נדרשת קבלת מצוות כללית, והגר ממשיך את תהליך ההשתלבות הרוחנית והחברתית אף לאחר מכן.

סייגים ב"חוץ מדבר אחד"

א. לא קיבל לתאבון

אחד הסייגים המקילים בדיון זה מצאנו בדבריו של הרב חיים עוזר גרודז'ינסקי אשר מצוטט אצל רבים מן הפוסקים שאחריו, לפיו דין חוץ מדבר אחד הוא רק אם הוא מתנה שלא לקבל מצווה מן המצוות באופן אקטיבי. זאת ועוד, לדעתו גר שלא קיבל מצווה כלשהי לתאבון ולא כמרי, הרי שקבלתו נחשבת שלמה ואין זה בגדר "חוץ מדבר אחד" מפני שיסוד הדין הוא שקבלת המצוות על ידי המתגייר תבטא קבלת מרות שלמה:

ולבד זה נראה דדין זה דנכרי שבא להתגייר ולקבל עליו כל המצות חוץ מדקדוק אחד מדברי סופרים דאין מקבלין אותו, **היינו במתנה שלא לקבל** ושיהיה מותר לו דבר זה מן הדין, בזה אין מקבלים אותו דאין שיוור ותנאי בגירות ואין גירות לחצאין, אבל במי שמקבל עליו כל המצות, רק שבדעתו לעבור לתיאבון אין זה חסרון בדיון קבלת המצות.

(אחיעזר ח"ג, כו)

האחיעזר מסייג את דבריו לדינים בודדים שאינם חמורים:

אולם היכא שברור הדבר שבודאי יעבור אחרי כן על איסורי תורה חלול שבת ואכילת טריפות

ואנו יודעים בבירור כונתו שאינו מתגייר רק לפניו ולבו בל עמו, הרי אומדנא דמוכח שמה שאומר שמקבל עליו המצות לאו כלום הוא א"כ זהו חסרון בקבלת המצות דמעכב.

(שם)

הרב עוזיאל מסביר את הגמרא בדרכו של האחיעזר, אך הוא מרחיב עקרון זה וקובע שכל המקבל עול תורה ומצוות, דהיינו שכרן ועונשן, על בית הדין לקבלו לכתחילה גם אם ברור דיין שהוא יעבור על חלק מן המצוות:

לא אמרו חוץ מדקדוק אחד אין מקבלין אותו אלא שאומר שאינו מקבל עליו עול מצוה זאת [...] אבל אם קבל כל התורה ושכרן ועונשן של מצות אלא שהוא נמשך בדברים שהרגיל בהם בגיותו הרי זה גר חוטא ואין נמנעים מלקבל אותו משום כך.

תדע מדאמרין: ומודיעים להם מקצת מצות חמורות מאי טעמא. דאי פריש נפרוש, דאמר מר קשים גרים לישראל כספחת. פירש"י: שאוחזים מעשיהם הראשונים ולומדים ישראל מהם או סומכין עליהם באסור והיתר. וכן כתב הרמב"ם ז"ל. ומפני זה אמרו קשים גרים לישראל כנגע צרעת, שרובן חוזרין בשביל דבר ומטעין את ישראל (הלכות אסורי ביאה פי"ג ה' יח). הרי לך מפורש דאע"ג שידוע לנו דרוב הגרים אינם מקיימים המצות אחרי מילה וטבילה ובכל זאת לא נמנעו מלקבלם משום כך. אלא אומרים להם מקצת מצות חמורות היינו עונשן של מצות כדי דאי פריש נפרוש. אבל אי לא פריש מקבלים אותם והוא את חטאו ישא ואין ישראל ערבין עליו.

מכל האמור מתבררים הדברים כשמלה: גר שקבל עליו המצות ועונשן **אעפ"י שידוע שלא יקיים אותם מקבלים אותו** אחרי שהודיעו לו מצות קלות וחמורות ענשן ושכרן. שגם אם יחטא ויענש מכל מקום זכות היא לו לזכות באותן המצות שיקיים אותן ומשום דילמא נפיק מהם זרעא מעליא.

(משפטי עוזיאל נח)

הרב עוזיאל איננו מתייחס לשאלה כמה מן המצוות עליו לקיים כדי שתהיה משמעות להצהרה שלו וכנותה על קבלת המצוות. בכל אופן ברור כי ההבדל בין שיטתו לזו של האחיעזר הוא עקרוני. בעוד שהאחיעזר נוטה לראות את קבלת המצוות כחייב במצוות כפרטים, גם אם לא באופן נוקשה, אך עדיין צריך כנות הקבלה נבחנת בערך פרטי המצוות. לעומתו הרב עוזיאל סבור שקבלת המצוות היא הצהרה כללית והיא איננה נבחנת דרך שאלת היישום בפועל.

כאמור, האחיעזר חילק בין מצוות חמורות לקלות. בסגנון אחר חילק הרב רוזן וטען כי ישנן גם מצוות שאמנם אינן "חמורות" באופן פורמלי, אך הן מהוות התנגדות לתהליך הגיור כולו⁸. הדוגמה שלו מתייחסת לגיורת שהתברר שחיה עם גוי לאורך תהליך הגיור ואחריו. הרב רוזן לא קיבל במקרה זה את ההיתרים השונים ביחס לדין "חוץ מדבר אחד" מאחר שעבירה מעין זו נתפסת לדעתו בצדק כהתרסה כלפי התהליך כולו (כך מן הסתם יהיה גם

⁸ הרב י' רוזן, 'גר שקיבל כל התורה "חוץ ממצווה אחת"', תחומין יט (תשנ"ט), עמ' 139.
כל הזכויות שמורות ©

בע"ז וכדו'). כל תהליך הגיור כולו נועד ע"מ להכניס את המתגייר בקהל ה', ולאפשר לו להיטמע בו. לכן עבירה מעין זו היא הוכחה גמורה לחוסר הכנות והרצון להיכנס לעמ"י עוד לפני מה שאנו דנים בסוגיית קבלת מצוות בגיור.⁹

ב. לא קיבל בחושבו שאלו הן חומרות

קולא נוספת אנו מוצאים באגרות משה ביחס לאישה שלא קיבלה על עצמה להתלבש בצניעות (לא באופן מפורש), בחושבה מתוך המציאות שהכירה שזוהי חומרא בלבד. הרב פיינשטיין כותב שעדיף היה שלא לקבל לכתחילה את הגרה הזאת, אך בדיעבד אין לדחות את גיורה:¹⁰

ויש לדון מצד אחר דמאחר שנפרץ תלבושת הפריצות בעוה"ר גם בבנות ישראל ואף באלו שהן שומרות תורה, שלכן הנכריה שבאה להתגייר הרי חושבת שהוא רק חומרא בעלמא שרוצים הרבנים להטיל עליה יותר מהדין מאחר שיודעת מנשים שמחזיקין אותן לשומרי דת ומתלבשות בתלבושת פריצות, ואף שאומרים לה הרבנים שהוא דבר איסור אינה מאמינה להם, וא"כ יש לידון אותה כנתגיירה כשלא ידעה מדיני התורה שהוא גר כדאיתא בשבת.

(אגרות משה ג, קו)

הרב פיינשטיין הולך על פי שיטתו בה פתחנו את הפרק, לפיה קבלת המצוות היא עניין עקרוני וכללי, ואם המתגייר אכן התכוון לקבל עליו עול מצוות באופן מלא לפי הבנתו, הרי שגיורו חל גם אם טעה בפרטים מפרטי המצוות.

ג. לא קיבל מתוך אונס

גם סייג זה הוא חידוש של האגרות משה אשר הכשיר גיור שבו הגיורת לא קיבלה מצווה מן המצוות משום אונס, אפילו הוא אונס של ממון. המקרה שבא לפני הרב פיינשטיין היה של גיורת שחששה כי תפוטרי מעבודתה אם תשמור שבת, ולכן מראש בעת גיורה התכוונה להמשיך להתנהל בעבודתה בשבת כביום חול. למעשה היא השתדלה לאחר הגיור שלא לחלל את השבת, ואף התחזקה בקיום המצוות, אלא שהיא מתייסרת בשאלה אם גיורה חל:¹¹

מסתבר ממשמעות כמה דברים דגר שקבל כל המצוות אבל אמר להב"ד שאף שמקבל עליו כל המצוות יודע שלא יוכל לעמוד בנסיון ליהרג כשיאנסוהו בדברים שהדין הוא שיהרג ולא יעבור, שנחשב קבלת מצוות מאחר שקבלה חיוב המצוות לקיימם כשיהיה לה באפשר שהיא שלא תהא אנוסה, ומה שתעבור הוא מפני שאין בכחה לעמוד בנסיון אף שברצונה לקיים המצווה ולא לעבור...

⁹ הדעת נותנת שגם הרב עוזיאל יסכים לסיוג זה.

¹⁰ בתחילה כתב לסמוך על מתנה על מה שכתוב בתורה כדלעיל, ולאחר מכן צירף קולא זו..

¹¹ יש מקום להסתפק אם סיוג של זה של אי-קבלה מאונס חמור או קל מאשר חוסר מוכנות לקבל לתאבון, ומה יאמרו האחיעזר והאג"מ כל אחד על חידושו של השני.

מסתבר דאף כשיאמר שלא יוכל לעמוד בנסיון דממון דהוא הדין דלעבור אלאו אסור אף כשיאנסוהו לאבד כל ממונו שהוא ג"כ נסיון גדול דהרבה אין יכולין לעמוד בזה.

(אגרות משה ג, קח)

על קולא זו חלק הרצ"ה קוק - "גם אם משום אונס הוא נמנע מלקבל דבר אחד - זה מעכב בגר צדק"¹².

ד. דברים שבלב

ברור אם כן שלכתחילה לא ראוי כי בית הדין יקבלו גר שאורח חיוו והנסיבות מורות כי אינו רוצה לקבל את המצוות. האחרונים נחלקו האם בדיעבד מועילה קבלת מצוות בפיו במידה וליבו של הגר לא עימו והקבלה אינה כנה. הרב קוק סבר שבמקרה זה מכריע הכלל - 'דברים שלב אינם דברים' וקבלת המצוות מועילה לגירותו:

כל זמן שהיתה הקבלה בפה כראוי, יש לומר שאין לנו ענין עם דברים שבלב שאינם דברים כלל. ואפילו אם יבוא אליהו ויגיד לנו, שהיה בלבבו אחרת מאשר בפיו, אין לנו עסק כלל עם דברים שבלב... וגם באבותינו קרא כתיב: "ויפתוהו בפיהם" וגו', ואמרו במדרשים שהיה לבם פונה לעבודה זרה, ופסל מיכה היה עמם, ומכל מקום, כיון שקבלו בפה נגמרה הגירות. כך נראה לעניות דעתי.

(דעת כהן קנג)

זוהי גם עמדתו של האגרות משה באותה תשובה שראינו לעיל

אמנם על סברה זו חלקו חלק מן האחרונים. האחיעזר (ח"ג כו) והבית יצחק טען שדווקא בגירות לא שייך לדבר על "דברים שבלב" כי עיקר התהליך לדעתם הוא בלב:

ולא שייך לומר בזה דברים שבלב אינם דברים [...] ובין אדם לחבירו דברים שבלב אינם דברים, משא"כ מה שמגייר ומקבל עליו עול מצוות. ואם בלבו שלא יקיימם, רחמנא לבא בעי, ולא נעשה גר.

גרי דידן אשר... יודעים שגם אחר כך לא יתנהגו כמנהג ישראל הכשרים, אך יהיו בועלי נדה ואוכלי טריפות [...] לא הוי גר [...] אף שאומרת בפיה אם ילמדו אותה לשקר שתקבל הכל עליה, אבל בלבה שלא לקיים.

(בית יצחק ק)

כך קבע גם הרב אליהו בקשי-דורון:

אין כאן עניין של דיבור או דברים שבלב, אלא מציאות האם יש כאן מתגייר שיחולו עליו הליכי הגיור, או שאין כאן מילה וטבילה אלא מעשי תרמית, ואין לעניין כל שייכות לדין מקח ותנאים.

¹² בהערות לשו"ת דעת כהן סימן קנד, עמ' תמו, בשם הרב חרל"פ. אולי אפשר לחלק שהרצ"ה דיבר על מקרה שמראש אינו מקבל המצווה משום אונס, ולא שרוצה לקבל אך יודע שייאנס. וצ"ע.

(שו"ת בנין-אב ד, נח)

אך גם האחיעזר בתשובה הנ"ל הסכים כי לא מספיק ספק בעלמא ביחס לכוונת המתגייר על מנת לפסול את גיורו:

ולפי"ז, היכא דלא הוי מוכח לכל העולם שכוונתו לשם אישות, ויש מקום להסתפק דכוונתו להתגייר בלב שלם, ודינו ככל ספק אומדנא דמוכח, דהוי דברים שבלב.

(אחיעזר חלק ג כו)

ה. אומדנא שהגר אינו מקבל המצוות

כאמור, גם המחמירים לפסול את הגיור משום דברים שבלב, לא הסתפקו עבור כך באומדנא בעלמא¹³. אכן, רוב הפוסקים ככולם סברו שאם ישנה אומדנא דמוכח מעל לכל ספק שאין בכוונת הגר לקיים המצוות, לא סומכים על היתר דברים שבלב. כך עולה בדברי האגרות משה עצמו בתשובה הנ"ל במי שברור שנתגיירה רק לספק רצון ההורים (וכ"פ גם ביורה דעה א, קנז)¹⁴. אמנם נציין שלדעת רוב הפוסקים בשביל להגיע לרמת וודאות של אומדנא דמוכח הפוסלת את הגיור למפרע צריך מקרה מאד מובהק של ראייה מזמן הגיור עצמו ולא מספיקה ראייה נסיבתית¹⁵.

רק בשו"ת מלמד להועיל מצאנו שהתיר הרד"צ הופמן לגייר אישה גויה הנשואה לכהן על אף כי אין כל ספק שלא תקיים כל המצוות:

דבאמת אם אומרת בפירוש שאינה רוצה לקבל מצוה זו - אסור לקבלה; אבל בנידון דידן הרי אינה אומרת כן בפירוש. ואם כן, אף שאנו יודעין שתעבור על איסור זה... ניתן לקבלה.

(שו"ת מלמד להועיל ג, ח)

כפי שציינו לעיל, תפיסה זו של הרב הופמן נובעת מן ההבנה שלו כי דין "אין מקבלין" הוא דין בב"ד ולא בגיור, ובמצב כזה אין איסור על ב"ד לקבלה. אמנם, נסייג שוב שהנסיבות במקרה הנ"ל היו קשות במיוחד לדעתו, וכללו חשש שמא תשתגע האישה.

¹³ הרב דיכובסקי ('ביטול גיור למפרע', תחומין כט תשס"ט) הביא מן המהרי"ק (קכט) שדיון אומדנא אינו מועיל על מנת להחליט מה אירע בפועל, אלא רק במקום שיש וודאות מה אירע והספק הוא רק מה היתה כוונת האדם. הוא מסיק מכך שלגבי גר שידוע לנו שהיתה בפועל קבלת מצוות אומדנא לא מועילה. אולם כבר ציינו שלפי חלק מן הפוסקים עיקר פעולת הגיור היא בלב, וא"כ לא מספיקה העובדה שהגר קיבל בפיו את המצוות אם ישנה אומדנא ברורה שלא התכוון לכך.

¹⁴ כך פסקו גם האחיעזר (ח"ג כו); מנחת-שלמה ח"א סי' לה; והרב אונטרמן תושבע"פ יג, טז.

¹⁵ נרחיב בעניין זה בפרק ז' ביחס לביטול גיור למפרע. נציין כאן רק לתשובותיו של האג"מ (יו"ד ח"א קנט; אה"ע ח"א כז) שלא הסכים לבטל גיור אפילו במצב של ראייה נסיבתית" שהוא כמעט ברור כאנן סהדי שלא מקבלת המצוות".

סיכום

בפרקים הקודמים נוכחנו לראות כי קבלת המצוות מקבלת מקום נכבד בהליך הגיור, אף אם לא בהכרח מדובר במעשה של ממש – בין לדעת התוספות שרואים בקבלת המצוות מרכיב הכרחי בגיור, בין בדעת הרמב"ם שמאפיין את כל תהליך הגיור כקבלת האמונה והמצוות ובין אם כדעת חכמי ספרד שאמנם לא מנו זאת כמעשה של ממש, אך לא היו מקבלים גר שלא מקבל עליו מצוות במוצהר.

נראה כי מחלוקתם העקרונית של הראשונים יכולה להתוות את השבילים המרכזיים שבין הפוסקים במקרים השונים שהעלנו, בהם ישנה קבלת מצוות אך כזו הלוקה בחסר, כגון קבלה של המצוות למעט מצווה אחת וכדו'. על פי תפיסת התוספות, לפיה קבלת המצוות היא רכיב פורמלי בהליך הגיור, קרוב הדבר לומר שאם המעשה הזה לא נעשה בצורה השלמה שלו בעת הגיור, הגיור עשוי שלא לחול, והנוטים להחמיר בצורך לקבל מצוות באופן מוחלט ומפורט הלכו בדרך זו.

אולם ראינו בפרק זה הסתייגויות שונות בדברי הפוסקים המאפשרות לקבל את הגר, אף אם קבלת המצוות שלו לא הייתה שלמה – בין אם אי ידיעת פרטי המצוות ובין אם אי קבלה של כלל המצוות מסיבות שונות כאונס או מחשבה שמדובר בחומרא. ראינו כי הנוטים לקבל את הגרים הללו נוטים לדעת הרמב"ם וחכמי ספרד, אשר ראו בגיור אירוע תהליכי ולא כזה שמתרחש ומסתיים ברגע אחד – כאשר רואים כי הגר מתכוון להצטרף לישראל וקרוב לוודאי כי גיורו ילך ויושלם במעלה הדרך – ניתן לקבלו. לדעתם זוהי אינה רק קולא בדיני הגיור, אלא הבנה שבאופן מהותי לא נעשים הגרים לישראל באחת, אלא מדובר בתהליך ארוך ומתמשך, ואם ראינו כי רצונו של הגר כן ואמיתי להצטרף לישראל – הרי שמקבלים אותו וגיורו כשר וראוי.

לסיום נאמר כי פוסקי הדורות האחרונים נחלקו כיצד יש להטות את הפסיקה בימינו אל החילון הנרחב, ולאור העובדה כי ישראל אינם עוד 'דוויים וסחופים' כבעבר. יש פוסקים שסברו כי מצב הדברים מחייב כי לפחות לכתחילה מוטל על בית הדין להחמיר יותר בבחינת כנות קבלת המצוות של המתגייר¹⁶. ויש אשר סברו להפך, כי זוהי עת להקל ומנוע התבוללות מישראל¹⁷. למעשה, בתי הדין כיום במדינת ישראל נטו לדעה הראשונה, והרף הנדרש מן הגר על מנת להוכיח את כנות קבלת המצוות, על ידי לימוד והנהגות לאורך חודשים רבים, הוא גבוה כפי שלא היה מעולם, והפולמוס בימינו בין הרבנים השונים אם להקל או להחמיר מתייחס לגיור ברמתו הגבוהה הזאת.

¹⁶ כך כתב הרב קוק בשו"ת עזרת כהן (סי' סח): 'וע"ד קבלת הגרות, של הנכרית שישבה עם בר ישראל באיסור, הלא ע"פ רוב אלה האנשים אינם שומרים כלל מצות התורה, ומזלזלין בטבילת נדה, וא"כ הרי מכשילין אותן יותר... ואיני נכנס לפרצה דחוקה זו רק כשרואין שהם באמת חוזרין בתשובה [...] באופן שקבלת היהדות לא תהי' אצלם ח"ו כדבר חוכא, כרגיל בעוה"ר, אם יזדמן אופן כזה אז יהי' כדאי לדון בזה'. וכ"כ גם הרב הרצוג בשו"ת היכל יצחק (אה"ע ח"א סי' כ). להלן בפרק ז' נדון בשיטתו של הדבר אברהם (ח"ג סי' כח) שמפאת החשש לחוסר כנות בגיור בדורנו, אף סבר שניתן לצרף סברה זו לאורחות חיון החילוניים של המתגייר ולייצר מעין אומדנא דמוכח שלא התכוון להתגייר, ולבטל גיורו למפרע.

¹⁷ כך כתב הרב עוזיאל במשפטי עוזיאל (משפטי הזמן סי' סה), ובפסקי עוזיאל (בשאלות הזמן סי' נט): 'מצוה עליהם לקרובם ולהכניסם בברית תורת ישראל ולהוציא נגע התערובת שהוא נגע ממאיר בכרם בית ישראל'.

